

BUITEN

6de JAARGANG N°. 5.

ZATERDAG 3 FEBRUARI 1912.

Foto K. Tepe

EEN ONGEREPT SNEEUWKLEED BUITEN DE STAD.

INHOUD:

EEN ONGEREPT SNEEUWKLEED BUITEN DE STAD. ILLUSTR. BLZ. 51	
DE STERRENHEMEL IN FEBRUARI, DOOR A. A. N.	52
HET MYSTERIE, (VERV.) DOOR M. C. KOOIJ—VAN ZEGGELEN . . .	52
BLOEMENGUR, DOOR G.	53
MIJMERING (GEDICHT), DOOR HESSEL JONGSMA.	53
DE DAM GEDURENDE VIJF EEUWEN, DOOR M., GEÏLL. BLZ. 54—59	
WINTERBLOEMEN, DOOR GEERTRUIDA CARELSEN	BLZ. 58
KIEKJES UIT DE VOGELWERELD, DOOR T. E. BOUMA, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 60—61
ZEDEN EN GEWOONTEN DER INSECTEN, III, NAAR HET FRANSCH VAN J. H. FABRE, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 60—62

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Alle kopij ook die met illustraties, zoomede afzonderlijke illustraties (fotografieën, teekeningen, enz.), gelieve men te zenden aan de redactie, **Rokin 74—76, Amsterdam.** Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken beleefdelijk ait blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Het auteursrecht voor den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de Wet van 28 Juni 1881, Stbl. No. 214.

DE STERRENHEMEL IN FEBRUARI.

HET volgende overzicht geeft den stand der sterrenbeelden in den vóóravond (omstreeks 8 uur):
Zenith: Giraffe, Wagenman;
Noorden: Kleine Beer, Cepheus, Draak;
Noordoosten: Groote Beer, Jachthonden;
Oosten: Hoofdhaar van Berenice, Kreeft, groote en kleine Leeuw, Lynx, Sextant, Waterslang;
Zuidoosten: Tweelingen;
Zuiden: Eenhoorn, Eridanus, groote en kleine Hond, Orion, Stier;
Zuidwesten: Walvisch;
Westen: Andromeda, Driehoek, Hagedis, Pegasus, Perseus, Ram, Visschen;
Noordwesten: Cassiopeia, Zwaan.

De Melkweg loopt te acht uur van het Zuidoosten naar het Noordwesten, en bereikt in het Zuidwesten een hoogte van ongeveer 75 graden boven den horizon, maar is ondanks dezen gunstigen stand slechts zwak zichtbaar. Heldere Februari-avonden vertoonen nog den vollen luister der wintersterrenbeelden; tegen het einde der maand echter beginnen de meest Westelijke, in het bijzonder de Ram, met zijn tijdelijken gast Saturnus, door de nadering der zon langzamerhand al wat te verbleeken. Het is altijd weer belangwekkend, het verdwijnen der sterrenbeelden in de avondschemering gade te slaan: ze worden onzichtbaar, om twee of drie maanden later weer aan den morgenhemel te voorschijn te komen. Belangwekkend en leerzaam. Wie de moeite neemt dezen zoogenaamden *heliakischen* ondergang en opkomst der sterren door eigen aanschouwing na te gaan — en eigenlijk is daarvoor behalve de noodige belangstelling alleen de kennis der sterrenbeelden noodig — zal zich beloofd vinden door een beter begrip te verkrijgen van den loop der zon en alles wat daarmee samenhangt, dan ooit uit boeken te doen is.

Februari is de maand van het *Zodiakaallicht*. Anderhalf uur na zonsondergang zal men bij afwezigheid van maanlicht in het Westen een schuins naar links op den horizon hellende pluim ontwaren, die zich langs de ekliptika uitstrekt en allicht tot aan de Pleiaden te vervolgen is. De ekliptika, waarin de as der pluim ligt, staat hier onder vrij steile helling op den horizon, en dat is de oorzaak der gunstige zichtbaarheid. Ik heb er al meer-malen op gewezen (Buiten I No. 17, IV No. 36) dat deze helling verschilt met den tijd van het jaar. In den herfst is zij heel klein, zoodat dan het avondzodiakaallicht zich niet of nauwelijks uit de schemering en uit de nevelen van de kim kan opheffen. Dan is echter een morgenzodiakaallicht in de sterrenbeelden Kreeft en Leeuw te zien.

Ook voor den *Gegenschein* is Februari een gunstige maand. Dit uiterst zwakke en vaag begrensde schijnsel is omstreeks den 15^{en} — de maan is den 18^{en} nieuw — in het sterrenbeeld

Leeuw te vinden, maar men behoeft er alleen in zeer heldere nachten naar te zoeken.

De *tijsdvereffening* bereikt in Februari een maximum. De heele maand is de zon ongeveer een kwartier bij de klok achter.

Er zijn twee *Algolminima* waarneembaar, namelijk den 18^{en} te 11 uur, en den 21^{en} te 8 uur.

Het zou mij niet verwonderen als de befaamde veranderlijke ster *Mira Ceti* in het einde der maand voor het bloote oog zichtbaar werd. Bezitters van een sterrenkaart kunnen dat gemakkelijk constateeren. De constellatie die door α , γ en δ van den Walvisch en α van de Visschen wordt gevormd, en die men gemakkelijk aan den hemel vindt, door op de Pleiaden en op de sterren α , β en γ van den Ram een gelijkzijdigen driehoek met den top naar het Zuiden te construeeren, verandert door het zichtbaar worden van Mira zeer belangrijk in aspect.

Mercurius is onzichtbaar, maar komt veel dichterbij de *Venus* blijft nog morgenster, maar komt veel minder helder. De planeet komt den 15^{en} even vóór half zes op, d. i. ongeveer twee uren vóór de zon. De middellijn neemt van $14^{\circ}.5$ tot $12^{\circ}.5$ af, de „fase“ wordt steeds voller.

Mars gaat den 15^{en} Februari te half drie onder, en is dus nog een groot deel van den nacht waarneembaar. Ook deze planeet neemt merkbaar in helderheid af. Haar middellijn is in het begin der maand 10° , tegen het eind nog maar $7^{\circ}.5$. Mars blijft nu „rechtlopend“ in den Stier, en deze oostwaartsche beweging maakt dat de „heliakische ondergang“ ongeveer twee maanden vertraagd wordt. Want terwijl de Stier, waarin de planeet zich nu bevindt, in het eind van April onzichtbaar wordt, zal Mars ook in Juni nog aan den avondhemel te zien zijn.

Jupiter begint in zicht te komen, maar is toch nog pas laat in den nacht waarneembaar.

Saturnus komt langzamerhand ongunstiger te staan. Den 15^{en} gaat de planeet even na middernacht onder. A. A. N.

HET MYSTERIE.

(Vervolg).

IN den nog schemerenden morgen ging Oemar, de bediende, heen en weer met „Kang“ het gezadelde paard. Balken van dauwdamp hingen als roerloos boven het hooge gras en de bergsilhouetten klommen in vage lijnen op uit de water-blaauwe wolken van den uchtendstond. Geruischloos kwam de dag, alleen dreef er wat licht vogelgekwinkel door de stille lucht.

De zending trad naar buiten, gekleed als den vorigen dag, met de hooge leeren rijkappen over de witte rijbroek, de hoed schaduwend zijn fijn gezicht, 't korte rijzweepje in de hand. Over den schouder droeg hij, vastgebonden met een leeren riem, de tasch met verbandmiddelen. Hij steeg op, Oemar gaf hem de leidsels. Hij moest een paal verder. De twee mannen, die gisteren den gewonde hadden gebracht, waren ook de tolken geweest van anderen. Er waren zieken in de kampong Selo.

„Denk aan hem, Oemar, als hij drinken vraagt, geef hem dan wat citroenwater, denk je erom, niet aan zijn verband komen hoor!“

„Ja Toewan, neen Toewan, de Toewan moet gerust zijn, Oemar zal voor alles zorgen.“

„'t Is goed, Oemar, tot straks.“

De uchtend was kostelijk. Frisch en sterk en tegelijk droomerig mooi van een zachte fijnheid als Indische morgens zijn. Rondom hing de zachte schijn van den komenden dag; vooruit golfde de grond paarsig rood; de bergen stonden hier en daar al donker tegen het licht luchtgewelf. Op een laag heuveltje spreidde eenzaam een Tamarinde haar takken uit en dichtbij gekomen zag hij de donkere dotten van duizend slapende vleermuizen tusschen het nog kleurlooze fijne loover hangen. Aan den breeden voet lagen vele kleine offers, daar den vorigen avond gebracht, witte bloemen, wat rijst, vruchten, smeulende wierook. Hij dacht eraan, dat het vandaag „postdag“ was — dan zou er een brief van Kate komen. Hoe lang moest hij haar toch alleen laten! Gelukkig, dat zij niet bang was, ze was ook onder vertrouwd volk. Hier zou hij haar niet graag zoolang zonder bescherming weten. Er was hier nog iets, er hing hier nog iets in de lucht. De vorst wilde geen scholen, hij weerde het onderwijs. Hij haatte het Hollandsch gezag, ja zeker... De Blanda's moesten hier nog voorzichtig te werk gaan!

Vreemd, te denken aan gevaar hier in den rustigen zuiveren morgenstond, met die wijde, zachte wereld om je en de van licht allengs trillende lucht. Straks zou ze schitteren als onyx. Hij streefde Kang's manen, door Oemar tot glans geborsteld. Kang brieft, trok met zijn fijnen kop. Hij en het beest haalden diep de morgenlucht in en even galoppeerden ze in den zacht goudigen morgenschijn, die zich nu op het pad legde.

Verderop schitterde het water. Daar was leven. Bronze figuurtjes sprongen naakt in het zilver van den vloed en toen de zending naderbij kwam, waadden zij door de golven naar hem toe, zwaaiende met de armen. „Dag groote heer, dag groote heer!“

„Dag kinderen!“ groette hij — en een oud vrouwtje, dat bij een boom stond, met een bos takken op den rug, hurkte neer. „Groote heer“... en zij sloeg een rooden doek, rood als een vlam over hoofd en schouders.

Dan was er de kampong, zes huisjes bij elkaar, meer niet, onder smaragd gewelf van gebogen blaren der klapperboomen. Het groen gleed over hem heen, scheen Kang op zijn bruinen kop. Het leek als water, groen water, waarin hij gleed, hij en zijn paard. Opeens was de frissche koele morgen daar geworden een goedfijn sprookje.... schoone schijn van groen omvatte alles, maakte alles tot een wonderding; den donker kleiigen grond, het vaste bruin van huisjes op hooge palen met smalle laddertjes, waarop kleine naaktheidjes zaten met gouden amuletten op hun buikjes en pikzwarte haarwildernissen. Een wonderding van kleur en beweging en groepeerings in dit zachte licht, een groep van vrouwen, die rijst stampten met lenige gebaren der slanke bloote armen, met de teere gratie hunner tengere lichamen, waarom de donkere gouden en blauwe lappen gewenteld waren in strakke plooiën. De doffe klank hunner rijststokken ging als een hartklop door de groene wereld; maar het werd stil toen hij naderde. De oudste der vrouwen hield op en de anderen ook. Ze staarden den zendeling aan. De naaktheidjes op de trappen waren in de huizen gevluht en keken naar hem om het hoekje der fluweelen donkerten of door de reten der bamboemuren.

„Waar zijn de zieken?” vroeg hij.

Twee vrouwen wezen „dàar” en een antwoordde:

„In het huis met de ananas, Toewan.”

Hij reed er heen. Het was een hoog huis op steltenbeenen. De ananas was een uit hout gesneden versiering, aan den nok van het dak bevestigd. De zendeling steeg af, bond Kang aan een boom. Rondom hem stonden de vrouwen en meisjes, die zooveel rijst stampten, maar nu naar hem keken en mede naar binnen zouden gaan en de naakte kinderen gleden weer bij troepjes van de ladders af om te zien naar den Toewan. Juist toen hij de trap van het huis op wilde gaan, kwam hoefgetrappel nader. Op zijde van een boschje blonk even in het flitsende zonlicht een speer — toen nog een. De twee voorrijders van den vorst kwamen aangedraafd op hun kleine paarden. De roode sarongs, als ballonnen opgeblazen door den wind, stonden uit boven de bruine magere beenen. Schuin stond de donkere songko op de raafzwarte koppen.

„Is La Mapeanga in aantocht?” vroeg de zendeling in hun taal.

„Ja Heer, hij is op reis”.

De zendeling kende die reizen. Eerder was het een zich-schuilhouden voor hem. Slim verzonnen dienstreizen om te ontkomen aan eene bespreking met den blanken man, die wel het geduld zou verliezen.

„Maar wij verliezen het niet”, dacht hij, „wij zullen van de gelegenheid gebruik maken”.

Het ritselde op den bladergrond van paardenhoeven. De zendeling zag de smalle koppen der paarden, de kleine tengere mannenfiguren daarboven. Voorop reed La Mapeanga. Hij was zeer eenvoudig nu op reis, geheel in het donker. Hij droeg een zwart buis met dof-gouden knoopjes; een donkere paarsche met zwartgeruite sarong, een zwarte songko op het smalle donkere hoofd. In zijne woning had de zendeling hem eens gezien met veel kleurigs aan — eene gele slendang had toen zijn aandacht getrokken, waarop in regelmatige afstanden het woord „Allah” geweven was. Nu was een glinsterend heft van de kris zijn eenig sieraad, maar vlug werd dit als teeken van eerbied door La Mapeanga's smalle hand onder de sarong verborgen, want wie een wapen toont, is kwaad gezind. Hij hield zijn paard langzaam in toen hij den zendeling naderde, dien hij even aanzag met een flikkering in zijn donkere oogen. Toen steeg hij af, moeizaam, met strakke beenen en opeens waren alle mannen in de rij achter hem afgestegen, ook de voorrijders. De paarden bogen de koppen naar den grond om te grazen; dwalende zonnelichten vlogen over hunne ongezadelde ruggen....

„Het is wel gelukkig, dat ik den vorst hier ontmoet! sprak de zendeling.

„Het is gelukkig,” zeide La Mapeanga, „waar gaat de zendeling heen?”

„Ik ben hier voor zieken geroepen. Er schijnt veel koorts te zijn onder de menschen. Wist de vorst dat niet?”

„Mijn dienaren hebben het mij gezegd. Brengt de heer zendeling geneesmiddelen?”

„Ja, ik heb ze bij mij. Ik heb u veel te vragen en te verzoeken; wanneer kan de vorst mij ontvangen?”

„Vandaag ben ik op reis, zooals de heer ziet, morgen wellicht ook nog, maar den dag daarop zal ik wel kunnen”.

„De vorst weet zeker wel, dat het gouvernement op het antwoord wacht. Ik ben nu al langen tijd hier en wacht op het oogenblik, dat er eene bespreking tusschen ons zal plaats hebben, om weer naar mijn huis en mijn werk te gaan”.

Even glimlachte La Mapeanga. De heer zendeling werkt hier ook.... de heer wil al de sagen van het land weten....

„Er was ook waarlijk nooit eene gelegenheid als deze. Uwe gemalin Itèngre weet ze alle....”

„Zij is zeer verstandig” antwoordde de ander. „Te verstandig”.

„Te verstandig?” vroeg de zendeling, men kan niet licht te verstandig zijn dunkt me, La Mapeanga”.

„Een vrouw wel, zei de vorst. Het is niet goed, dat een vrouw veel weet, daar komt ongeluk van”.

Onder het geboomte zaten neergehurkte figuurtjes; vele oogen staarden hen aan. Behalve de volgelingen van den vorst waren er vrouwen en kinderen en oude mannen, die dicht opeen zaten, want nu de blanke man met den vorst sprak, waren zij minder schuw. Er was veel rood onder de lappen, die de vrouwen droe-

gen, dat rood en het goud der amuletten op de bloote kinderhors-ten waren gloeiende plekken in het neerzijgende zonnelicht tusschen de groene schemering.

„Gaat de heer zendeling nu zijne zieken bezoeken?” vroeg de vorst.

„Ik ga nu de zieken bezoeken. Overmorgen dus kan de vorst mij ontvangen?”

La Mapeanga boog het donkere hoofd en sloeg de oogen neer. „Ik zal u wachten”.

En allen stegen weder te paard. De zendeling beklom de smalle ladder van het huis met de ananas. Bij den ingang wachtte hem een oude witte vrouw, wier kille hand hij voelde op de zijne. „Hierheen, Toewan, God zegene den Toewan, dat hij gekomen is, hierheen....” (Slot volgt).

BLOEMENGEUR.

MENIGEEN zal al wel eens opgemerkt hebben, dat de bloemen maar niet altijd gereed zijn om ons haar geuren te laten opsnuiven. Het verspreiden van geur houdt verband met het doel van den plantenbloeier; een bloem moet geheel geopend zijn, om op haar best te ruiken, zoodat men bij nachtschoonen overdag nage-voeg geen geur waarnemen zal, terwijl dagbloeiers, zooals bijv. de akkerwinde of de pompoenbloesem, des nachts reukeloos zijn.

Andere bloemen, welke dag en nacht open zijn, zullen toch alleen overdag geur afgeven, zelfs zijn er toortsbloemen, die enkel des avonds na acht uur tot middernacht om het half uur een geurwolk omhoog zenden. Hoe feller het licht is, waardoor de bloemen bestraald worden, des te dichter zal haar parfum wezen, doch ook des te sneller zijn ze uitgebloeid. Exotische planten hebben de meest welriekende bloemen, vaak met zwaren, bedwelmenden geur; het warme klimaat en de felle zonnestralen zijn er de oorzaak van. Daarentegen kan de flora der koudere luchtstroken op fijner en teerder geurnuances bogen.

Welk een invloed het licht heeft op het welriekend vermogen der bloemen blijkt vooral wanneer men een vaas met afgesneden rozen eens een half uurtje in het donker zet; ze zullen daarna veel sterker geuren dan bij onafgebroken verblijf in het daglicht.

Over het algemeen komt het den geur der bloemen ten goede, wanneer zij niet in het volle licht gekweekt worden. Ook in de natuur geven bijv. lelietjes van dalen en kamperfoelie in het halflicht, onder struikgewas tot bloei gekomen, de heerlijkste geuren, en viooltjes, tusschen het gebladerte en onder geboomte groeiend, hebben veel doordringender geur dan die welke in kassen of op open grond gekweekt zijn.

Cohler en Schlübert hebben statistische gegevens omtrent bloemengeur verzameld, waarbij vastgesteld werd, dat 15 pct. der eenzaadlobbige plantensoorten, geurende bloemen voortbrachten, de tweezaadlobbige slechts voor 10 pct.; ook konden zij verband aantoonen tusschen de kleur der bloemen en haar specialen geur.

Ziehier enkele cijfers: Van 1193 witte bloemensoorten waren er 187 welriekend, 12 rieken minder aangenaam; van 951 gele bloemen hadden er 75 geur, van de 923 roode 85, van 594 blauwe 30, terwijl er van de 18 bruine bloemen slechts een 'n luchtje had, dat nog beslist onaangenaam moest worden genoemd.

G.

MIJMERING.

De straten van mijn hart zijn leeg en stil,

de huizen blind, en bleek bestorven....

heeft 't ruwe Leven met zijn rooverswil

mijn zuivre ziel nú reeds bedorven?

Mijn God, ik weet niet wat die wind nou wil,

die zwarte wind langs bleeke puien:

wat slaan zijn zware roovers-stappen kil

ter strate:.... of dooden-klokken luien....

Er draagt geen enkel raam meer levend licht,

de nachte-rouw vouwt sluike waden,

die vlijen zacht hun luideloos gewicht

in 't schuifel-gras der schaduw-paden.

De straten van mijn hart zijn leeg en stil,

de zwaarmoed is er zwart gezonken....

Trots al het durven van mijn jongen wil

ben 'k in mijn eigen hart verdronken....

HESSEL JONGSMA.

DE DAM. EEN HISTORISCHE PLEK WAAR MEN NU G.A.T. AFBREKEN.
DE BEURS IN VOGELVLUCHT GEZIEN IN 1612. (Naar een ets van Cl. Jansz. Visscher).

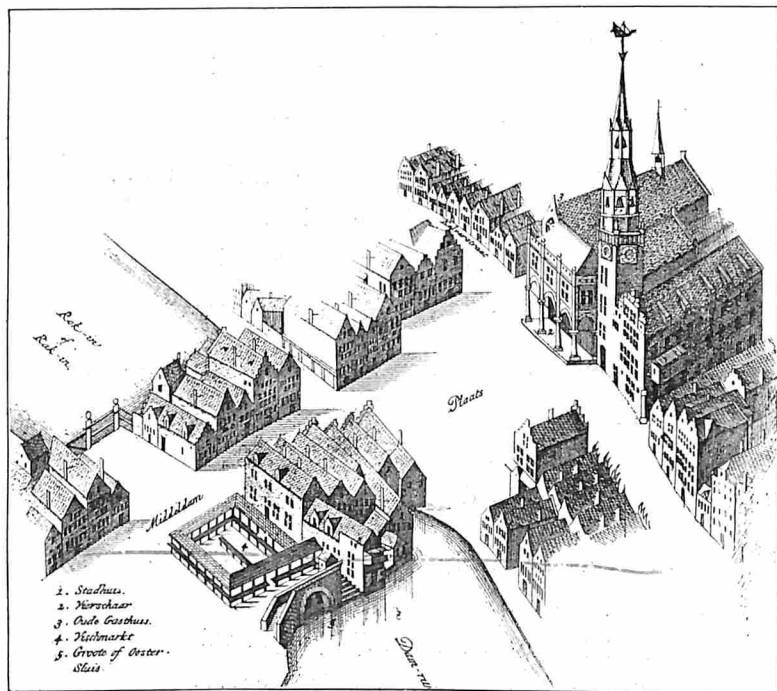
DE DAM GEDURENDE VIJF EEUWEN.

HET is niet zulk een wonderlijk voorstel dat ik u doen wil in deze vliegeeuw, als ik zeg „Hef u op, vlieg met mij naar boven en laat ons neerstrijken... op de transen van de Nieuwe Kerk bijv.” Voor dezen tijd is het maar een klein uitstapje en als we daar boven zijn, verzoek ik u neer te zien op den Dam. Dit laatste klinkt niet zeer origineel, ik moet 't bekennen. Is er nu wel iemand in

onze stad aan het IJ die niet minstens één keer per dag over den Dam spreekt, is er wel een blad, een tijdschrift, dat niet reeds eenige kolommen aan den Dam gewijd heeft? De Dam zit in de lucht, de Dam zit in onze hoofden, de Dam is overal op het oogenblik en dáárom, omdat er geen ontkomen aan is, omdat dit over den Dam spreken en schrijven als een epidemie over ons heen waait, moeten we er ons maar aan onderwerpen; die er over spreken wil moet dit maar doen en aan het luisteren ontkomt men ook niet, want er wordt met luider stemme gesproken; al houdt ge uw ooren toe, ge hoort het toch! — Zie daarom naar beneden vanaf onze Nieuwe Kerk. Zij heeft deze vijf eeuwen zien komen en gaan. Wij zitten er dus rustig want haar stabiliteit is bewezen, en wij overzien dat, wat wij allen willen overzien: den Dam.

Eigenlijk heet hij in het begin van dit tijdperk „de Plaetse”. De werkelijke Dam, de middeldam, was dat gedeelte waaraan Amsterdam zijn naam te danken heeft. „De breidel van den Amstel” is het plekje grond, dat nu in de 20ste eeuw geheel vrij wordt gemaakt en één zal worden met „die Plaetse” onzen tegenwoordigen Dam.

Maar daar beneden ons (ziet het er nu geheel anders uit dan wanneer we straks als twintigste eeuwers in ons trammetje stappen, en naar beurs of bureau gaan. Bijna hemelingen geneden is het omstreeks 1544. De „Plaetse” is kleiner, veel kleiner. Waar nu het voorplein is van het paleis, staat in de 16e eeuw het Raadhuis met zijn slank torentje, en zijn in Gothischen stijl opgetrokken Vierschaar. Zich bescheiden terugtrekkend de andere zijde van het Raadhuis gaan de trapgevels van een zestal huizen op. „De Bril” van Willem Eggert. „Het Schild andere, wier namen in het vergeetboek zijn geraakt of die geen verstraat laten eveneens schilderachtige huizen ons hun front midden, daar, waar in de 20ste eeuw het monument der Een-

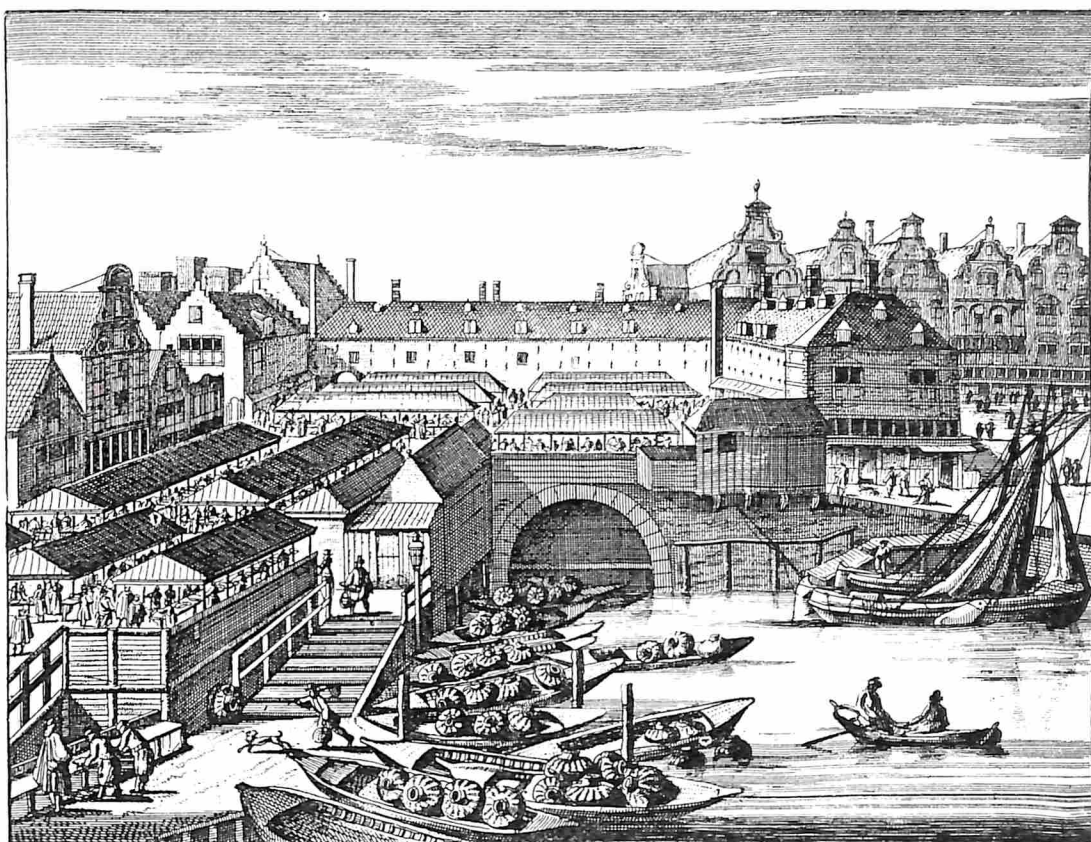

DE DAM. HET OUDE STADHUIS EN DE NAASTE GEBOUWEN, ZOALS ZIJ WAREN IN 'T JAAR 1544.

dracht staat, verrijst de mooie oude „Waeghe”, met haar muren van blauwen steen, haar slank, fijn dak, haar geestige dakvenstertjes, haar victoriekraaiers Neptunus en Fortuin, die met den zestiend'eeuwschen wind meedraaien. Beneden aan haar voet, voor den hoogen dubbele buitentrapp, waaronder een breede ingang is, liggen tonnen en balen en zakken door mannen daar heen gerold of door paarden voor sleden gespannen daar heen gebracht. Onder haar luifels op zijde, wordt het goed gewogen, zelfs de kazen, die op de markt vlak bij verkocht worden. Nog staat hier de waag niet vrij. Een complex van huizen leunt tegen haar aan, dat echter ook later zal verdwijnen als een der eerste slachtoffers van de uitbreiding der „Plaetse!” De kaas-, boter- en eierenmarkt brengt veel leven. Heeft de Vroedschap niet reeds de appel- en warmoeswijven die „de Plaetse bleven benauwen” naar de Oude Zijdsch Voorburgwal verwezen, omdat het getier te groot en de drukte te overweldigend was? Toch is het middelpunt van de drukte: de vischmarkt achter de Waag en haar kaasmarkt; de vischmarkt waar Amsterdam's levendigste handel gedreven wordt. Nog stuwt het Damrak zijn water tot aan den Middeldam en daár, voor het houten gebouw dat op de gewelven der Damsluis gebouwd is, liggen ontelbare schepen te wachten op lossing; een bosch van puntige masten, die fijn als naalden tegen de lucht opsteken. „Het water” werd het Damrak eenvoudig genoemd. Het water, dat de kooplieden in staat stelde „de welvaart binnen te slepen met volgeladen kielen”. De geheele Plaetse werd des avonds aan hare tien ingangen afgesloten door ijzeren kettingen; doch ook des daags werd zij wel eens afgesloten, zooals bij de ceremonie van eigen panding „moesten de schepenen Maandags om één uur binnen de ketenen zijn”. Ook wanneer er een executie werd voltrokken, sloten de ketenen de ingangen af. Altijd is de Dam of „Plaetse” de oudste plek voor samenkomsten geweest. De „Wijsheide”, „Vroetscappe” en „Rijchede” kwamen hier te zamen en soms werden er de schutters en burgers met klokgelui bijeengeroepen.

Het begin van de 17de eeuw, 1611, in wintertijd, daar hooren wij van onze hooge zitplaats tusschen het marktgeschreeuw door, zoowaar gekijf, gekijf over.... de Beurs, d.w.z. over de plaats waar zij zou komen te staan, want de kooplieden waren het moede bij het „Paalshuysjen” of als het regende onder de luifels der huizen van de Warmoesstraat te confereeren en een terrein wat zij het hunne konden noemen, was dringend noodig. Er waren echter verschillende meeningen over dit onderwerp zoodat „om een eind te maken aan het gekijf waar 't nieuwe beursgebouw zou opgericht worden”, de Vroedschap besloot het te doen verrijzen op de grens, tusschen de oude en nieuwe zijde der stad.

„Toen toog Hendrik de Keyzer aan 't werk en sloeg over het water een gewelf waar de Amstelvloed onder heenstroomde door vijf bogen, waarvan de middelste hoog genoeg was om ook tot doorvaart te dienen. Het verhoogde plein op die reuzenbrug werd bestraat, en aan vier zijden omgeven met een rondboogen gaanderij, rustend op veertig colommen van blauw arduin. Met den buitenmuur droeg die arcade een bovenbouw „het pand boven de beurs”, die naar buiten een blinden muur doch van binnen een sierlijke rij pilasters en nissen vertoonde”, verhaalt ons D. C. Meyer. Boven de kroonlijst was het met tal van venstertjes voorziene dak, dat van boven plat was en waar men dus kon wandelen en neer kon zien op de bedrijvige koopmanswereld die „zaken” deed. De beneden vierkante, van boven achtkantige toren met zijn balustrade, obeliskjes, peervormige knop en wijzerplaten schoot vroolijk in de lucht op. De toren stond niet in

DE DAM. DE VISCHMARKT IN 'T BEGIN DER 17E EEUW, GEZIEN VAN HET DAMRAK.
(Naar een kopergravure van P. Schenck).

het midden van het gebouw, doch was aan den kant geplaatst. In het „Pand boven de beurs” was een soort passage met wel honderd winkeltjes waar bijouerieën, handschoenen, fijne weefsels, borduurwerk, laken stoffen, tapijten, goudleer enz., verkocht werden en onder haar aan den Damkant stalden de boekverkoopers onder de luifels hun boeken uit. Bij de trappen wemelde het van geldwisselaars, gelukzoekers, venters, er werden zelfs pauwen en papegaaien verkocht.

Een eeuw geleden was de „Plaetse” al te klein, nu wordt zij weer te klein bevonden en uitgebreid. De huizen aan de oostzijde van het Rokin moeten vallen, op den Dam wordt een en ander weggeruimd, zooals de paardenstal die naar de Appelmarkt verhuist. Een levendige handel ontstaat er nu op dat historische plekje grond, vooral bij de sluis van het Rokin liggen altijd schepen en moet de Vroedschap streng de orde handhaven. Er is een boete op het aanvaren der sluisdeuren, de schepen moeten ordelijk wachten en hunne masten „invoeren” en alles wat handel drijft, trekt zooveel mogelijk om en bij de Beurs.

Zoo het huis „de wakkere hond” van den bekenden boekverkoopster Jodocus Hondius, dat vroeger in de Kalverstraat stond, en nu op den Middeldam, dicht bij het lage gebouwtje, „de Pot”, waarin een poortje is dat toegang verleent tot de achterzijde der Beurs. Aan den overkant, vlak bij de vischmarkt is de groote herberg het „Huis onder het zeil”, waar de kooplieden na beurstijd hun volle roemers verschalken. Eerst stonden hier zeven huizen, winkeltjes

DE DAM. HET OUDE STADHUIS, DE WAAG, DE NIEUWE KERK EN EENIGE HUIZEN, ZOALS ZIJ ZICH VERTOONDEN NA HET STICHTEN DER WAAG, TOT OMTRENT HET JAAR 1615.
(Naar een gravure van Claas Jansz. Visscher).

DE DAM MET GERESTAUREERDE WAAG 1787.

(Naar een gravure van P. Conradi & N. v. d. Plaats).

onder één dak, nu wordt er een groote „tappersneeringe” gedreven. Op de „Plaetse” zelf is ook meer ruimte gekomen. De huizen naast de Waag zijn onteigend en verdwenen. Geheel vrij staat nu 't mooie gebouwtje. Intusschen peinst de Vroedschap op nog meer uitbreiding van de „Plaetse”, die nu langzamerhand den naam Dam heeft gekregen. Zij begint thans aan de zijde van het stadhuis en laat den eersten steen leggen van Jacob van Campen's monumentaal gebouw, achter het oude Raadhuis. In 1655 zien we van de Burgemeesteren, schepenen en de geheele Raad reeds hier heen gaan, hoewel het gebouw nog niet klaar is, want, als wilde het zijn eigen ondergang in een opwelling van wanhoop verhaasten, sloegen den 7de July, des morgens om twee uren „in 't naaste van den nacht” de vlammen uit het oude Raadhuis, dat met zijn mooie Vierschaar geheel verdween nog voor zijn tijd gekomen was! Weer is dus een plek, en wel een groote, vrij gekomen op den Dam. Ook de huizenrij voor de Nieuwe Kerk, de z.g. Kippenhoek, verdwijnt. De Dam telt eenige mooie geveltjes minder!

De achttiende eeuw heeft haar intrede gedaan. Het is stiller op den Dam zelf, want de boter- en kaasmarkt is verdwenen. Er is alleen nog drukte bij de Waag, maar de Waag is niet meer het sierlijke gebouwtje, dat in triomf Neptunus en de Fortuin

stand hield en het was een Koningshand die haar wees heen te gaan, die van Lodewijk Napoleon. Men zegt dat Z. M. de vischmarkt wilde zien, niet alleen de visch, en de verkoopers, maar voornamelijk de koopsters, de bourgeoisie die daar paradeerden; en zijn wil is wet. De „sta in den weg” de Waag, wordt opgeruimd.

De Dam wordt steeds ruimer. Ja, de Dam wordt ruimer, bijna zoo ruim dat hij zich zelf verliest! De Dam is de Dam niet meer sedert 1811, maar de „Place Napoleon”. Gelukkig vindt hij zich zelf weer en is in den jare 1813 weer „Dam” en er is geen oog meer dat graag naar de vischmarkt spiedt om de bevallige bourgeoisie te zien, de vischmarkt nadert zelfs haar einde, want de Dam moet alweer uitgebreid worden! Alweer een beursquestie! De oude Beurs, die bij het Rokin zooveel levendig vertier om zich verzamelde, heeft afgedaan, er zal een nieuwe komen aan den zuidkant van het Damrak met het front gekeerd naar den Dam. Daarom wordt de oude Beurs gesloten, daarom begint men het Damrak zelf op zijde te duwen. Het water dat eeuwen lang zijn golven tot de vischmarkt had voortgestuwd, wordt terug gedrongen... de vischmarkt wordt dus natuurlijk verplaatst. „Ruimte” wordt er gevraagd, ruimte! en al de schreeuwende en kijkende vischvrouwjes, die vijf eeuwen

lang haar visch op de banken uitgespreid en verkocht hadden, de vischvrouwen [die zoo langzamerhand] één met den Dam waren geworden, zij moeten verhuizen, haarstemmen zullen niet meer weerklinken over Amstels oude „Plaetse”! Sic transit gloria mundi!

De vischmarkt is dus verdwenen, maar daar verrijst iets anders. Zeven oude muren gaan omhoog, verwaarloosd, gescheurd, vaal en groen, zeven huizen die tegen die vischmarkt geleund hebben, wier geluifelde voorgevels op den Vijgendam staan naast het Commandantshuis — dat is geen uitzicht voor de nieuwe beurs, daar kunnen de heeren kooplieden die van de

Afbelding van de Collecte der Lotery op den Dam, den 6 Juny 1763.

tempeltrappen afdalen niet op zien! Weg er mee! De huizen vallen. Ook de Middeldam is nu ruimer geworden. Alleen het commandantshuis blijft staan, als scheiding tusschen Dam en Middeldam.

De oude Beurs is nu weg, op het open pleintje wil de stadsstandbeeld voor Rembrandt oprichten, dan heet het een tijd lang, in afwachting daarvan, Rembrandt's plein, doch al spoedig verliest het dien naam, want Rembrandt verrijst op de Botermarkt — daarvoor krijgt de Dam zelf een ander monument. Daar waar de fundamente van de „Waeghe” waren, wordt het standbeeld „de Eendracht” geboren, te gelijktijd wordt er weer aan de huizenrij geknabbeld rondom den Dam en ook de ingangen worden verbreed.

Wat wil de verlichte twintigste eeuw? Licht, maar vooral ruimte! Ruimte ten koste van veel, soms. Het Water, het geheele water of te wel Damrak verdwijnt, waar onze voorouders het water verbreedden en de bestrating nauw lieten, de doorvaart aan de schepen verzekerden en de voetgangers zich slechts met een smal straatgedeelte moesten vergenoegen, daar is het nu anders. Het Damrak wordt gedempt en de Beurs van 1845 zelfs, moet plaats maken omdat er ruimte moet zijn. De twintigste eeuw ontziet niet veel, mooie oude gevels allerminst. Er staat er op den geheelen Dam nog maar een, die op den hoek van de Krom-Elleboogsteeg.

De Dam heeft een geheel ander aanzien gekregen. Een ander geslacht brengt er leven en beweging, een geslacht dat geboren is in het teken der vlugheid, onder den invloed der electriciteit; het leeft snel. Trams snorren over den Dam, eerst langzame paardentrammetjes, nu modernere vlugloopers (die zooals ik laatst hoorde toch nog door de boertjes hardnekkig „een bus” worden genoemd!) en dit snel levend, snel ademend geslacht, wil ruimte, wil ook de oude dingen weg hebben, niet zoozeer uit baldadigheid, maar omdat het „praktisch” is en zoo gaat het nu werken aan het oudste hoekje, dat waar eens de sluizen waren.

„Zij zullen de afbrekers heel wat werk geven”, las ik ergens, en dat moet wel. De Damsluis, nu verlaagd tot riool toch, kreeg

DE VIJGENDAM IN DE 19DE EEUW.

GEZICHT OP DE HUIZEN DIE TUSSEN HET COMMANDANTSHUIS EN HET WISSELKANTOOR VAN DE WEDUWE VAN EYCK INSTONDEN. WAAR DE ARM MET HET ZWAARD UITSTEET WOONDE EEN WAPENSMID. HET POORTJE GAF TOEGANG TOT DE VISCHMARKT. DEZE GEHEELE HUIZENRIJ WERD GESLOOPT, OMDAT DE VISCHMARKT VERDWENEN ZIJNDE, HAAR VERWAARLOOSDE ACHTERGEVELS TE ZIEN KWAMEN. OP ONZE AFBEELDING VAN DE „VISCHMARKT GEZIEN VAN HET DAMRAK”, ZIET MEN DEZE ACHTERGEVELS. DE HUIZEN STONDEN MET HET FRONT NAAR DEN VIJGENDAM.

in 1904 een afdekking van gewapend beton. Het zal dus geen kleinigheid zijn dit af te breken. Zal die weerstand niet zijn als een protest tegen het aanranden van den Dam zelf, die oude breidel van het water, die reeds in 1275 zijn werk deed? Zal het niet zijn als een protest omdat nu ook het oude poortje dat zich eens welfde over zooveel drukte en vertier, weggaat en opgeborgen wordt in een museum waar het de dommeling der eeuwen tegemoet gaat?

Hoe zal de Dam zijn over twintig, over vijftig, over honderd jaar? Er is veel gebeurd op zijn grond. De historie hebben wij hier niet aangeraakt, deden we dat, dan ware er veel, veel te verhalen. We zouden op den Dam bloedige tooneelen zien afspelen als daar is de bestorming van het Stadhuis door de Herdoopers in 1535, het oproer in 1720; vroolijker als daar zijn: „Blijde inkomsten” van Maria de Medicis in 1638, van „onzen zeer geliefden Prins

DE DAM OMSTREEKS HET MIDDEN DER NEGENTIENDE EEUW GEZIEN VAN DEN KOEPEL VAN HET KONINKLIJK PALEIS. (Naar een anonieme steendruk).

DE DAM IN HET LAATST DER NEGENTIENDE EEUW.

van Oranje en Nassau, Erfstadhouder, beneffens Haar koninklijke Hoogheit Mevrouw desselfs Gemaalinne", in 1768, tot die van onze kleine Prinses Juliana toe; maar wij hebben hier alleen het aanzijn van den Dam willen geven, zijn verandering, zijn verwording gedurende een tijdsverloop van vijf eeuwen. En nu... nu kunnen we dus van onzen hoogen trans neerdalen; laat ons hopen dat het nageslacht eens met Pieter Huisinga Bakker van Clio kan zeggen:

„Zij heeft uw hutten reeds gesloopt, in vroeger jaren
Daar ze, op den zelfden grond Paleizen fier van kruin
En Tempels heeft gestigt van marmer en arduin!”

M.

WINTERBLOEMEN.

VIJFTIG jaar geleden was er een Duitsch boekje in omloop, getiteld *Flora in Winterkleide*, van den toen zeer bekenden natuuronderzoeker Rossmesler. Er werd daarin, op onderhoudende wijze, gehandeld over wat er in ons klimaat bloeit gedurende de maanden, die gewoonlijk als geheel bloemenloos beschouwd worden.

Grootendeels kwam dit neer op een praatje over planten, wier bloei aan het oog der meeste menschen ontgaat, en die trouwens door de botanici „bedektbloeienden” worden genoemd. Eigenlijke

Binnenshuis is 't iets anders. Daar beloonen, gedurende den heelen winter, tal van plantjes, door een vroegen bloei, zoo goed als zij kunnen, de aan hen besteedde zorgen.

Daar hebt ge de „bollen”. Te beginnen met crocussen, die zich desnoods tevreden stellen met een schoteltje vol water, zonder aarde. Dan tulpen — „Duc van Tholl” — die wel wat aarde vragen, maar overigens op heel bescheiden kweekvoorwaarden ons hun fijnen zachten geur meedeelen. De hyacinten stellen hun eischen wat hooger; zij verlangen plaats en duisternis voor een behoorlijke ontwikkeling van hunne lange wortels, zal de bloeknop sterk en nagelrijk uitgroeien.

Ik had omtrent dit laatste punt eens een gemakkelijk gesprek in een Berlijnsch... politiebureau.

In den loop van mijn zeventienjarig verblijf te Berlijn had ik eens een misdaad gepleegd, waarvoor ik met de politie in aanraking kwam. Het delict bestond daarin, dat ik met een derde-klasse kaartje in een tweede-klasse coupé van de stedelijke ringbaan was gestapt, iets wat in de haast dikwijls gebeurt, maar niet altijd wordt ontdekt. Mij attrapperde toevallig een controleur; ik bood natuurlijk gewillig bijbetaling aan; maar zoo eenvoudig ging dat niet. Er stond zes Mark boete op; en daar ik die op 't oogenblik niet bij mij had, moest ik nog 's avonds om kwart over elfen, onder leiding van een spoorwegbediende, naar den naasten politiepост. Daar zouden mijne „personalien”

opgenomen worden. Een reusachtig beambte met een zwaren baard zat achter een groot boek, en ik nam mij voor, heel duidelijk te spreken, om niet door mogelijk misverstand in verdere verwikkelingen te komen. Op de vraag naar mijn geboorteplaats, voegde ik dus aan den naam „Haarlem”, de uitbreiding toe: „waar de hyacintenbollen vandaan komen”. Maar de uitwerking van die vijf woorden had ik niet verwacht. De man lei zijn pen neer, duwde zijn bril op zijn voorhoofd, keek mij strak aan, en hief beide handen omhoog met den geestdriftvollen uitroep:

„Ach, hyacinten! Die heb ik zoo lief! Van de twaalf, die ik in het laatste najaar plantte, zijn er tien tot bloei gekomen. Zoudt u mij kunnen zeggen...”. Kortom, nu hij door een gelukkig toeval een Haarlemsch mensch in zijne ambtelijke macht had, wou hij graag eens weten hoe het kwam, dat die twee andere hyacinten niet tot bloei gekomen waren.

Op goed geluk af, informeerde ik, wat hij er mee gedaan had, en vernam dat

Foto C. Steenbergh.

DE DAM IN 1912 VOOR DE AFBRAAK.

hij de tien welgeslaagden geplant had in hooge, expresselijk daarvoor gekochte potten, de twee verongelukten daarentegen in een veel te ondiep bakje. Ik maakte hem opmerkzaam op de lengte der wortels, zoo duidelijk zichtbaar bij kweeking op glazen, en vertelde hem nog een en ander, wat ik in mijn jeugd over dit onderwerp had opgevangen: alles ten aanhoore van het zeer gemengd publiek, in deze ongewone conversatie-zaal af en aan loopend. De man was blijkbaar dankbaar voor de gegeven inlichtingen. Het stond niet in zijn macht, mij van straf te ontheffen, anders zou hij het graag gedaan hebben. Maar hij gaf een goeden raad, waardoor het mij, voorloopig op vrije voeten gesteld, den volgenden dag gelukte, de boete tot op ééne Mark te reduceeren.

* * *

En naast die kleine huiselijke kweekerij van winterbloemen, breidt zich, in het groot, de professioneele hoe langer hoe meer uit.

Rossmaesler zou verbaasd zijn, als hij het galakleed aanschouwen kon, waarmede Flora tegenwoordig elken winter achter de ramen onzer bloemenwinkels prijkt. Misschien zou hij glimlachen over de vele lintjes en toevoegsels, die daarbij te pas komen; of ook wel eens het hoofd schudden over kunstmatige ombuigingen en verkreukelingen, de bloemen zelven aangedaan.

Maar toch zou hem de zaak interesseeren; en hij zou er zich over verheugen, als blijk van belangstelling in bloemenschoonheid. Als men eenmaal — zou hij allicht zeggen — veel geld kan en wil besteden aan kostbare, kortstondige weelden: wel, dan zijn bloemen stellig een der meest gracieuse kamers- en tafelfersieringen en feestgeschenken!

In dien geest zou hij ook met welbehagen de bloemenmassa's gadeslaan, die, dank zij een versneld spoorwegverkeer, onbeschadigd uit Zuid-Europa herwaarts overgebracht, te midden van mist en kladsneeuw op straat te koop geboden worden.

Daar verschijnen reeds vroeg, tusschen allerlei inlandsche kasproducten, de kleine gele Acacia's (door een taai misverstand nog meestal Mimosa's genoemd); en dan komen er spoedig de mooie Eucalyptus-takken, met hun sierlijke knoppen en kronkelende bladen. 't Is een lust om aantezien!

Zeker, waarom niet, als men 't hebben kan.....

* * *

Doch wie het niet kan hebben, moet zich daarover niet bedroefd maken. 't Is slechts een kwestie van geduld. Binnen enkele weken komt, ook ver van grootsteedsche bloemenwinkels en straatetalages, de bloementijd weer aan. En dat is dan de echte, de natuurlijke. En het valt niet te ontkennen, dat zijn voortbrengselen het in vele opzichten winnen van de meer gekunstelde.

Met alle achting voor de kweekkunst: de lelietjes van dalen, die men in Mei plukt in het bosch, tusschen hun groene bladeren verschoolen, rieken heel wat sterker dan de bladerlooze dito's, in December in kassen getrokken. Iets dergelijks geldt van sering.

En dan: als zij op hun tijd komen — ik meen op hun voor ons klimaat natuurlijke tijd — dan hebben zij aanstonds dit vóór, dat zij ons te gemoet treden als vertegenwoordigers van dat seizoen en al zijn heerlijkheid.

Zoo begroeten ons nu reeds de eerste madeliefjes in de weiden, en de eerste kwastjes aan wilgen en elzen. In al hun bescheidenheid zijn deze wegens die representerende waardigheid, de meerderen van de prachtigste kas-Flora!

GEERTUIDA CARELSEN.

Foto C. Steenbergh.

HET BEURSPOORTJE (ROKINZIJD).

Foto C. Steenbergh.

HET BEURSPOORTJE (VIJGENDAM).

REUZEN-IJSVOGELS (HALCYON GIGANTEUS).

KIEKJES UIT DE VOGELWERELD.

I. DE IJSVOGEL.

IN „Buiten” wil ik met u spreken over een der fraaist gekleurde vogels van onze „Nederlandsche fauna”, al moet het mij ook dadelijk van het hart, dat de bouw van den IJsvogel (*Alcedo ispida*), want hem heb ik op het oog, door de meesten niet mooi zal worden genoemd. Maar natuurlijk hebben „wij” weer iets aan te merken, we zouden anders geen „mensen” zijn. Dit is „ons” nu eenmaal aangeboren. U moet nu niet denken aan dien grooten IJsvogel uit het geslacht van „*Halcyon giganteus*”, zie de afbeeldingen, welken u in „*Artis*” wel eens zaagt met een „akelig” gezicht in „eene kan me niet schelen stemming” voor een plât du jour van fijn gehakt rauw vleesch met gekookte rijst en worteltjes —, ik bedoel onzen inheemschen IJsvogel.

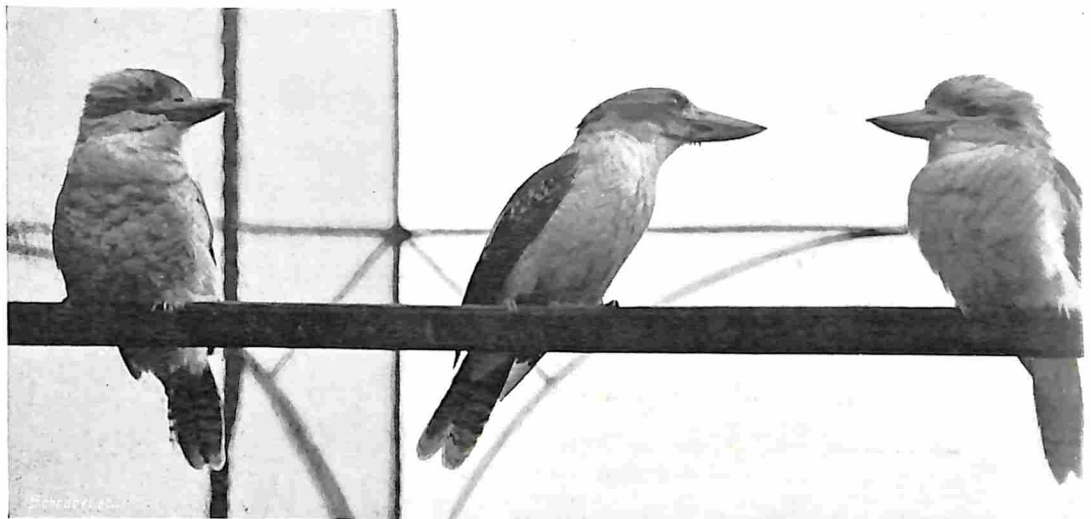
Wij kunnen hem altijd vinden aan rivieren en groote wateren of in boschrijke streken met veel waterpartijen. „Buiten” geeft zoo dikwijls van die mooie „kiekjes” precies voor zijn „home” geknipt.

De IJsvogel is niet denkbaar zonder een „knieboom”, zich heel ver met zijne takken over den waterspiegel uitstrekkende. Daar heeft hij zijn „wachthuisje”. Op de takken van zijn geliefkoosden boom zit hij bij voorkeur nu eens strakloerend naar beneden — in het nat met al zijn „lekkers” —, dan weer dommelend, vol van zoete vischgedachten.

Ik wil hem even aan u voorstellen. Hij is geheel in actie, zijne oogen verraden dit voldoende. Bij zijn werk komt echter een beetje geduld en overleg. Hij weet altijd op het juiste oogenblik naar beneden te schieten en dan heeft hij ook een vischje verschalkt. „Wij” zouden hier weer veel te voorbarig zijn! Maar laat ik u eerst zijn pakje beschrijven.

De kop is Berlijnsch blauw met heel lichtblauwe schubjes. Op den rug loopen eveneens lichtblauwe streepjes, welke eerder aan lange haren doen denken, zoodra de zon er op schijnt. De staart is van dezelfde kleur. Op de vleugels is de vogel donkerblauw met lichtblauwe vlekjes. De borst is fraai roestrood, wat lager iets lichter getint. Van den snavel af onder de oogen loopt eene donkerblauwe streep naar de vleugels, heel lichtblauw gestipt. Achter het oog zit een roestrood-, daaronder weer een helder wit strookje. De dekveertjes onder den snavel tot de borst zijn wit. Snavel en oogen zijn zwart, de pooten vleeschkleurig.

In de zonnestralen is het pakje een schitterende diamant gelijk, in één woord verrukkelijk mooi. Niet ten onrechte mogen we wel trotsch op hem zijn. Prachtig is onze kleine „visscher” in de natuur, droevig stemt het ons zijn huidje wel eens op dameshoeden te zien „prijken (?)”. Moge hij in het vervolg slechts onze omgeving buiten aviveeren! Op de schommelende rietstengels of op de kleine takjes boven het water kan hij zich

REUZEN-IJSVOGELS.

soms heel lang laten bewonderen, om eensklaps in een klein gaatje in den steilen rivieroever te verdwijnen, waar hij al kruipende zijn nest bereikt.

Noodzakelijk moet ik nog even terugkeeren naar den kop, snavel en pooten van onzen IJsvogel, welke steeds aan veel critiek zijn onderworpen. Een serieus kijkje in zijn intieme leven maakt, dat ge al heel spoedig vrede hebt met de daarnet genoemde „zoo besproken” lichaamsdeelen, welke bij nadere kennismaking zeer zeker hunne bestemming hebben.

Zijn snavel bewijst hem goede diensten bij het visschen en niet minder bij het maken van eene lange gang ter lengte van 1 M., welke toegang geeft tot zijn nest. Deze gang loopt iets naar boven. Natuurlijk moet hij eveneens zelf de nestholte uitgraven. Inderdaad een reuzenwerk voor zoo'n klein dier. Een korte snavel zou hem dus weinig baten, evenmin pooten van

normale lengte in verhouding tot zijne grootte met andere vogels, aangezien de IJsvogel precies door de gang kan. Van lange pooten zou hij dus maar hinder hebben. Dit gaat met kleine dribbelpasjes (Onze bébé beweegt zich op dezelfde wijze op zijn „hammetjes” over den vloer voort.) Zijn groote kop en breede schouders ontwikkelen de kracht, noodig voor zijn graafwerk.

De IJsvogel heeft, naar verhouding, denzelfden vorm, als onze Spechten en Boomklevers. De groote kop en breede schouders hebben zij met elkaar gemeen (zie mijne schets met intiem „Boomklevergedoe” op pag. 220 van „*De Natuur*”, jaargang 1911).

Hij eet bij voorkeur kleine vischjes, doch voedt zich ook met insecten. Ik heb me persoonlijk er van overtuigd, dat hij ook groene rupsen eet. Gaarne zie ik hem gerangschikt onder de nuttige vogels, — we moeten den IJsvogel nu ook maar eenmaal wat vischjes gunnen.

Mag ik hem in uwe bescherming aanbevelen? Wanneer we zijn „plus” en „minus” hebben vastgesteld, geloof ik zeker, dat zijne rekening „een tegood” aanwijst.

T. E. BOUMA.

ZEDEN EN GEWOONTEN DER INSECTEN.

III. DE CICADE ALS ZANGER.

VAN de vijf cicadesoorten, die in de Provence voorkomen, treft men de groote en de kleine esschencicade (cicade plebeja en c. ornis) 't meest aan. Laat ons een exemplaar van de eerste soort, als zijnde de grootste, vangen en zijn zangapparaat eens aandachtig beschouwen. Aan de onderzijde van 't borststuk, vlak achter de achterpooten, zien we bij het mannetje twee groote half-cirkelvormige platen, evenals dakpannen over elkaar liggen. Dat zijn de luiken, de deksels, de beschermers van zijn muziekinstrument. Lichten we ze voorzichtig op, dan ontwaren we links en rechts twee holle ruimten, waaraan mijn burens den naam van „kapel” of „kerk” geven. Van voren zijn ze afgesloten door een fijn, zacht, roomgeel vlies, van achteren door een droog, vliezig huidje, dat evenals een zeepbel de kleuren van den regenboog vertoont en dat in deze streken den naam van „spiegel” draagt.

De kerk, de spiegels en de deksels worden gemeenlijk doch ten onrechte, voor de voortbrengers van 't geluid aangezien. Al breekt men den spiegel, knipt men de deksels weg of verscheurt men 't gele voorvlies, dan nog zullen deze kwetsuren den zang van de cicade wel wat temperen, doch niet doen verstommen. De beide „kerk”-ruimten vormen den klankbodem, maar brengen het geluid niet voort, ze versterken het door de trillingen van 't voor- en 't achtervlies, ze wijzigen het door de meer of minder geopende galm-gaten.

Het orgaan, waarin het geluid ontstaat, ligt elders en is niet zoo heel gemakkelijk te vinden. Op de buitenzijde van de kerk, daar waar buik en rug samenkomen, gaapt een openingetje, begrensd door de hoornachtige wanden en gedekt door 't neergeslagen deksel. Dit gaatje, waaraan we den naam van venster zullen geven, verleent toegang tot een andere ruimte, die we „'t muzieksaaltje” zullen noemen en diewel dieper dan de „kerk”, maar veel kleiner is. Onmiddellijk achter 't inplantingspunt der achterste vleugels ziet men een kleine ovale verhevenheid, die, dofzwart gekleurd, duidelijk afsteekt van de omringende huid, welke met zilverachtig dons is bezet. Dit verhevenheidje is de achterwand van 't muzieksaaltje.

Maken we daar een breeke insnijding in, dan komt 't muziekinstrument, het zoogenaamde „bekken” bloot te liggen. 't Is

een klein perkamentachtig vlies, wit van kleur, ovaal van vorm, bol naar boven staand en over zijn langste afmeting doorsneden door een viertal bruine veerkrachtige nerven en geheel in een stevige lijst gevat. Stellen wij ons nu voor, dat dit bolstaande vlies, doordat er aan den binnenkant aan getrokken wordt, vlak gaat staan en spoedig daarop door de elasticiteit der nerven weer zijn oorspronkelijken vorm aanneemt, dan zal dat een tikkend geluid veroorzaken.

Een jaar of twintig geleden maakte een lorrig stukje speelgoed een korte poos verbazenden opgang. Het heette meen ik „cri-cri”. Het was een klein stalen plaatje, aan één kant in een metalen houdertje geschoven. 't Vrije gedeelte moest met den duim neergedrukt worden en door de eigen veerkracht van dat metalen plaatje kwam 't weer in zijn vroegeren stand terug.

Beide berusten op hetzelfde principe, beide geven geluid door de vormverandering van een elastisch plaatje en den terugkeer tot den oorspronkelijken stand. Bij den „cri-cri” had men, zooals ik zei, met den duim op het plaatje te drukken. Maar op welke manier wijzigt zich de bolvorm bij de bekkens der cicaden? Laten wij, om de oorzaak hiervan op te sporen het voorste gele vlies, dat toegang verleent tot de kerk, verwijderen. Duidelijk zien we twee forsche spierbundels bleek-oranje gekleurd, die te zamen een V vormen, welker punt in de middellijn van 't krekellijf is ingeplant. Aan de vrije uiteinden der twee beenen zien we een kort en dun bandje, dat zich zijdelings aan het corresponderende bekken hecht. Die beide spierbundels trekken zich

REUZEN-IJSVOGEL (*HALCYON GIGANTEUS*).

nu beurtelings samen en ontspannen zich weer, ze worden afwisselend langer en korter, en deelen die beweging mede aan 't verbindingskoordje, waardoor de bekkens telkens van vorm veranderen en op die manier het bekende geluid doen ontstaan.

Wilt ge u van de wonderkracht van dit toestel overtuigen? Willen we eens beproeven of we een pas gestorven cicade niet weer aan het zingen kunnen krijgen? Niets gemakkelijker dan dat. Laten we een der spiertakken van de V met een tangetje aanvatten en er dan voorzichtig eenige rukjes aan geven. Neen, 't is geen verbeelding, de cicade is uit haar graf herrezen en heft opnieuw haar lijfdeuntje aan, 't is wel zwak en mist die volheid van toon, die de virtuose er bij haar leven aan vermocht te schenken, maar die anatomische kunstgreep heeft ons toch den oorsprong van 't geluid doen vinden.

Wil men daarentegen het zwijgen opleggen aan een levende cicade, die, in onze hand gevangen, haar noodlot even luid beurt, als zij zoo even in 't groen haar levensvreugde uitgalmde? Onnoodig haar daartoe de kerk te vernielen of de spiegels in te slaan; die wreede verminking zou ons niet tot het gewenschte doel brengen. Maar laten we eens door het ons bekende venstertje een speld steken en daarmee het bekken in de muziekkamer bereiken. Een enkel prikje en het doorboorde instrument zwijgt. Een dergelijke operatie aan de andere zijde, doet het insect voor altijd verstommen, zonder 't in eenig ander opzicht letsel te be-rokkenen.

De deksels zijn harde platen, die stevig ingeplant, volkomen onbeweeglijk zijn. De afwisselende bewegingen van het achter-

lijf openen en sluiten beurtelings de kerk. Is de buikwand neergehaald, dan sluiten de dekplaten zoowel de kapellen als de vensters der muziekkamers geheel af. Het geluid klinkt dan verzwakt, dof, gedempt. Is de buik daarentegen opgetrokken, dan staan de kapellen en de vensters open en verkrijgt het geluid zijn vollen klank. De snelle bewegingen van den buik, in tempo overeenstemmend met de samentrekkingen der spieren, die de bekkens in beroering brengen, doen dat eigenaardige geluid ontstaan, dat eenigszins doet denken aan de tremelo's op een kinderviooltje.

Als geen windje de hitte van 't middaguur komt temperen, wordt het lied van de cicade door oogenblikken van stilte onderbroken. Plotseling vangt weer een nieuw couplet aan en door de steeds sneller wordende bewegingen van den buik, bereikt 't geluid zijn hoogtepunt, behoudt dit eenige seconden, verzwakt langzamerhand tot een zacht geruisch, dat wegsterft, naarmate de buikwand tot rust komt. Hierop treedt een tijdperk van kalmte in, welks duur afhangt van de weersgesteldheid. Daarop begint een volgend couplet, dat een eentonige herhaling van het voorgaande is. En zoo voort!

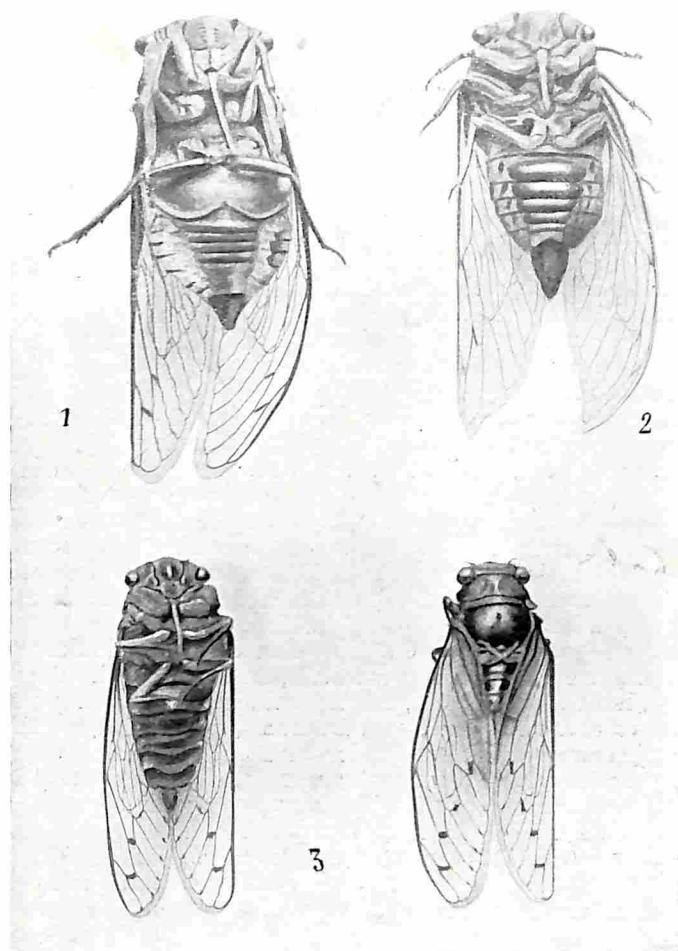
Het gebeurt vaak, vooral in zoele zomeravonden, dat 't insect de pauzes inkort, ja geheel doet vervallen. Dan houdt het gezang onafgebroken aan, altijd met inachtneming van crescendo en decrescendo. 's Morgens tegen een uur of zeven, acht, verneem ik de eerste bekkenslagen, en eerst tegen acht uur 's avonds als 't nachtelijk duister voor de avondschemering plaats maakt, staken de orkestleden hun spel. Ze hebben dan juist een wijzertje rond gemusiceerd! Is echter de lucht bewolkt of waait het te hard, dan hoort men geen enkele cicade.

De tweede soort de kleine esschen-cicade ongeveer half zoo groot als de gewone cicade heet hier „cacan”, een naam, dien het diertje te danken heeft aan 't geluid, dat het voortbrengt, een onafgebroken geroep van can! can! can! can! Doordat geen enkel oogenblik van stilte zijn eentonig loflied in strofen verdeelt, draag ik hem een onverzoenlijken haat toe, vooral als 't orkest is samengesteld uit vele honderden executanten, zooals dat alle jaren gedurende de honds-dagen in mijn twee platanen het geval is. Dit oorverscheurend concert, een dagelijks weerkerende kwelling, duurt gelukkig geen volle twaalf uren: de „cacan” is blijkbaar niet zoo matineus als de gewone cicade, en gaat wat vroeger naar bed dan deze.

Hoewel haar zangtoestel en dat van de groote cicade in beginsel hetzelfde zijn, wijkt het er in onderdeelen toch sterk van af, hetgeen aan zijn geluid dat eigenaardig karakter verleent. Het muziekkamertje met 't „venster” ontbreekt geheel en het bekken ligt onbedekt, vlak achter de inplanting der achtervleugels. Het vertoont, evenals bij de te voren beschreven cicade, een droog wit vlies, dat bolvormig omhoog staat en doorsneden is door een vijftal roodbruine nerven.

De eerste ring van 't achterlijf draagt een kort, stijf tongetje dat met zijn vrij uiteinde op het bekken rust. Dit tongetje kan men 't best vergelijken bij 't lipje van een ratel, dat, in plaats van te schuiven over de tanden van een houten kamrad, de nerven van de bekkens in trillende beweging brengt. Hieraan moet, althans voor een deel, het onwelluidende van zijn zang worden toegeschreven. Het is ondoenlijk, zich dienaangaande nader te overtuigen, daar de „cacan”, tusschen de vingers gehouden, zijn woede dusdanig te kennen geeft, door aanstonds zijn lijfdeuntje op onherkenbare manier te veranderen.

Verder merken we op, dat zijn klankdeksels niet als dakpannen over elkaar liggen, integendeel vrij ver van elkander verwijderd zijn. Met het bovengenoemde tongetje, dat ahangsel van 't achterlijf, beschermen ze gedeeltelijk het bekken, welks andere helft onbedekt is. Van de snelle buikbewegingen van de gewone cicade, die de bekende modulatiën in haar zang teweeg brengen, merkt men bij de „cacan” niets hoegenaamd. De „kapellen” zijn zeer klein en hebben als klankbodems niet de minste waarde. De spiegels, hoewel zeer gering van afmeting, zijn nochtans aanwezig. We zien derhalve, dat 't galmapparaat, bij de gewone cicade zoo krachtig ontwikkeld, bij deze soort slechts in beginsel aanwezig is. Hoe versterkt zij nu die zachte bekkenslagen, zóó, dat ze een duldeloos geraas worden? Ik wil het u zeggen: de cacan is een buikspreekster. Houdt men 't achterlijf tegen het licht, dan ziet men, dat het voor meer dan de helft hol en doorschijnend is. Knippen we het ondoorschijnende gedeelte open, dan zien we daarin verzameld, tot het allernoodzakelijkste beperkt, de organen, bestemd tot het onderhoud van 't individu en de voortplanting van 't geslacht. De rest van de buikholtte vertoont niets dan een ledige ruimte, slechts aan de rugzijde behangen met een dun spierlaagje, dat 't dunne draadvormige spijsverteringskanaal tot steun strekt. Heel in de diepte zien we de in den vorm eener V geplaatste spierbundels, die de bekkens in beweging brengen. Aan weersijden van de punt dier V schitteren de twee spiegeltjes en tusschen de beide beenen zet zich de ledige holtte tot in de borstkas voort, die een zoo omvangrijke galm-ruimte vormt, als geen zangvirtuos in onze streken er op na houdt. Sluit ik den rand der geopende buikholtte met den vinger af dan wordt het geluid, evenals bij een orgelpijp, aanstonds dieper, verleng ik die holtte met een papieren kokertje, dan wint het geluid niet alleen aan kracht maar ook aan diepte. Steekt men bovendien 't vrije gedeelte van dat peperhuisje in een reageerbuisje, dan versterkt dit het geluid zóó, dat het geen gesjerp van een cicade meer, maar bijna het geloei van een stier wordt. Mijn kinderen, die eens bij toeval getuigen van deze geluidproef waren, liepen verschrikt weg.

DE CICADE ALS ZANGER.

1. VOLWASSEN MANNETJES CICADE (BUIKZIJDE)
2. VOLWASSEN WIJFJES CICADE (BUIKZIJDE).
3. WINGERD CICADE, MANNETJE EN WIJFJE

Het insect, met wie ze steeds zoo vertrouwelĳk omgingen, hadden met zijn angstwekkend geluid op de vlucht gedreven.

Neemt men 't rateltje als de oorzaak, en de geweldige lichaamsholte als de versterking ervan aan, dan moet men tot de erkenning komen, dat het toch wel een hartstochtelĳk zanger moet zijn, die ter wille eener muziekdoos, buik en borst ledig laat, de organen voor de levensfunctiën noodzakelĳk, tot een minimum beperkt en die, om ruimte uit te winnen, ergens in een verloren hoekje samenpakt. De zang is hoofdzaak, de rest... komt er minder op aan!

't Is maar heel goed, dat de cacan de proeven der natuuronderzoekers niet op zich zelve toepast. 't Zou immers kunnen, dat een volgend geslacht er eens in slaagde een galmkanaal te verkrijgen in den geest van mijn papieren peperhuisje en dan zouden de streken, waar de cacan zich ophoudt, voor den mensch onbewoonbaar zijn.

Na hetgeen boven omtrent de gewone cicade is verteld, mag 't thans overbodig geacht worden te verhalen, hoe men deze lastige babbelaarster het zwijgen oplegt. Men heeft de duidelĳk zichtbare bekkens met de punt van een naald te doorboren en aanstonds treedt de stilte in. Ach! waarom loopen er onder de bewoners van mijn platanen geen insecten rond, geneigd om hun moordprijm te stellen in dienst van hen, die zoo vurig naar wat rust en kalmte verlangen.

Onzinnige wensch! er zou dan immers een toon ontbreken aan de indrukwekkende oogst-symphonie!

Nu we kennis gemaakt hebben met den bouw en de samenstelling van 't zang-apparaat, laat ons dan de vraag stellen, waartoe dat muzikaal festĳn toch wel mag dienen, welk doel dat helsch spektakel wel hebben mag? Tien tegen één, dat het antwoord luidt: het zijn de liefdeklanken, waarmee de mannetjes de wijfjes tot zich roepen: het is de cantate der liefde.

Ik veroorloof me de vrijheid tegen deze algemeen heerschende meening op te komen. 't Is nu ruim dertig jaren dat de gewone cicade en haar ongere vriendin, de Cacac, me haar gezelschap opdringen. Alle zomers, twee maanden lang, heb ik ze onder de oogen en kwelt haar gezang mijn gehoor, en al is haar concert mij een gruwel, ik bekijk ze toch steeds met groote belangstelling en ik zie ze steeds in groote gelederen op de gladde schors mijner platanen zitten, mannetjes en wijfjes in bonte rij, eendrachtig bijeen. Roerloos zitten ze op de takken, waarin ze hun zuigsnuit hebben geboord. Naarmate de zon zich verplaatst en de schaduwen verschuift, draaien ze met langzame zijwaartsche bewegingen om den tak, om de best verlichte en meest verwarmde plekken in beslag te nemen; maar onder al deze bedrijven staken ze hun zang geen oogenblik. Mag dit eindeloos gezang een liefdeklacht heeten? Op welken grond? In de cicademaatschappij leven

de beide geslachten naast elkaar en men roept toch niet maanden lang iemand aan, die in uw onmiddellĳke nabijheid is. Bovendien heb ik nog nooit een wijfje zien toesnellen, zelfs niet als de kracht van 't orkest zijn hoogtepunt had bereikt. Waartoe zou een minnaar een eeuwige liefdesverklaring moeten houden, als de beminde zijn naaste buurvrouw is?

Zou het dan een middel wezen om te behagen, om de liefde in 't kille wijfjeshart te doen ontvlammen? Ook dit zou ik evenmin durven beweren, daar ik nimmer eenige toenadering bij de wijfjes heb bespeurd, nimmer eenig bewijs van zinverrukking heb mogen ontdekken, zelfs niet bij de hevigste ontboezemingen der mannetjes. Mijn landelĳke burens zeggen, dat in den oogstĳd de cicade hun toercept en bij hun arbeid aanmoedigt met zijn kreet: *Sego, sego, sego* d.i. „Maai, maai, maai“, doch de wetenschap stelt zich hier niet mede tevreden: zij vindt echter in 't insect een voor ons gesloten wereld. Met geen mogelijkheid kunnen we nagaan, welken indruk de bekkenslagen teweeg brengen op 't gemoed van haar, die ze zoogenaamd uitgelokt hebben.

Wie gevoel heeft voor zang, bezit altijd een fijn en scherp gehoor. Dat zien we b.v. zeer sterk bij de vogels, die zangers bij uitnemendheid. Er behoeft slechts een blaadje te ritselen, of maar een enkel woord tusschen een paar voorbijgangers gewisseld te worden of plotseling staken ze hun lied en zijn op hun hoede. Bij de cicaden, die zich meer op haar gezicht schijnen te verlaten, bespeurt men niets van dien aard.

Haar groote oogen houden haar bij voortdurend op de hoogte van hetgeen er links en rechts van haar gebeurt; haar drie bijoogen, die kleine robijnroode verrekijkers, verkennen de wereld boven zich. Niet zoo gauw heeft zij onze nadering gezien of zij zwijgt en vliegt heen. Maar vatten we post achter den tak, waarop zij sijlt en wel zoo, dat we buiten haar gezichtsveld blijven, dan kunnen we net zoo luid praten, fluiten, in de handen klappen of op andere wijze gedruisch maken als wij verkiezen, zij zal zich niet verroeren en even lustig blijven door zingen, alsof er niets gebeurt. Ik heb op dit gebied verscheidene proeven genomen, waarvan ik de meest merkwaardige thans wil beschrijven.

Op zekeren dag roep ik de medewerking in van de gemeentelĳke artillerie, d.w.z. de donderbussen, die men op den verjaardag van den ambachtsheer afschiet. De man, met de bediening van het geschut belast, spitst zich er reeds op, ze voor mijn deur te doen losbranden en de cicade daarmee een kool te stoven. Op den bepaalden dag staan de twee mortieren geladen, als gold het de plechtigste gedachtenisviering. Nooit werd aan een staatsman op zijn verkiezings-tournee zooveel buskruit verspild! Om 't breken der glasruiten te voorkomen, zijn de vensters open gezet. De twee donderapparaten zijn open en bloot voor mijn deur, aan den voet der platanen opgesteld, de cicaden, die daar boven in de takken zingen, kunnen niet zien, hetgeen er beneden voorvalt, 't Publiek bestaat uit zes personen. Een oogenblik van betrekkelĳke stilte wordt afgewacht. Nauwkeurig wordt door ons achtgegeven op de volheid en den rhythmus van 't cicadenkoor, en we luisteren aandachtig toe, welke wijziging de aanstaande ontploffing te weeg zal brengen. Het schot gaat af en een geweldige donderslag doet den omtrek daveren...

Maar boven schijnt men er niets van te bespeuren, althans we verklaren alle zes eenstemmig, dat het schot noch den omvang, noch de rhythmus van 't lied gewijzigd heeft.

Mag men hieruit afleiden, dat de cicade doof is? Ik zal me er wel voor wachten, die stoute bewering te uiten, hoewel het me onmogelĳk zou wezen, een dergelĳke uitspraak op goede gronden te weerleggen. In elk geval moet ik toegeven, dat zij verbazend hardhoorend is en dat zij daarom zoo hard schreeuwt, evenals men dat bij vele menschen, die aan dat euvel lijden, opmerkt. Als de sprinkhaan met zijn gazen vleugels zich wel behaagelĳk op 't grintpad nederzet, om zich in 't zonlicht te koesteren en met de ruwe dijen zijner krachtige achterpooten over de scherprandige aderen zijner voorvleugels schuurt, als de groene boomkikvorsch, in 't struikgewas, aan de opgezwollen keelblaas de schorre klanken ontlokt, wanneer een onweder in aantocht is, roepen ze dan om de afwezige geliefde? Volstrekt niet. De eerste veroorzaakt een nauw hoorbaar gepiep; de machtige keelgeluiden van den laatste gaan in de ruimte verloren: de geroepene laat op zich wachten. Behoeft het insect deze luidruchtige ontboezemingen, deze woordenrijke bekentenissen om zijn liefde te verklaren? Waarom zou dan bij verreweg het meerendeel het samenkomen der sekten onhoorbaar geschieden? Ik voor mij, zie in de vedel van den sprinkhaan, in den doedelzak van den boomkikvorsch, in de bekkens van de cicade niets dan de uiting hunner levensvreugde, een vreugde, die iedere diersoort op hare manier aan den dag legt.

Als men mij verzekerde, dat de cicaden haar luidruchtig muziekinstrument bespelen enkel en alleen om haar levensvreugde te openbaren, zooals wij ons in de handen wrijven, wanneer wij extra in ons humeur zijn, dan zou ik me daarmee volkomen kunnen vereenigen. Dat haar concert bovendien nog ten doel zou hebben de aandacht van 't zwijgend geslacht te trekken, is zeer wel mogelĳk, al is daarvoor tot heden nog geen enkel deugdelĳk bewijs geleverd.

1) Men gelieve op te merken dat hier sprinkhanen van de groep der Ageridae worden bedoeld. De Sabelsprinkhaan (een Locustide) heeft een geheel ander instrument.